

Народни устанци у Грчкој и песник Хајрон

Данашње борбе у Грчкој, данашња неспога Грка ~~не~~ пече људе по целом свету. Некада је слична неспога, у древна времена, песника Омира; и много столећа касније једног пламеног и племенитог песника туђе крви и порекла. Данашње борбе Грка за демократију потсећају на лавно-лавне немире и распре у тој ^{у Грчкој} клавичној земљи свега па и политике, где је први пут стављен ~~он~~ ^{у Грчкој} ~~ствар~~ ^{у Грчкој} нагласак на реч демос народ, и одатле је грчка реч демократија пошла по целом свету, ушла у све речнике прогреса политичког и друштвеног. За невољу, грчке су речи и грчка је традиција и у речима олигархија, плутократија, ^{олигархија} аристократија, тиранија. Стари Грци су били народ чији су мислиоци и државници први пут добро умели употребити разум, али су га понекад ^{и државници и народ} знали и најгоре злоупотребити. И ~~то~~ ^{то} тако та мала земља, са огромном историјом политичком и културном, ~~да~~ ^{да} нас опет кува и ври, и ~~у Грчкој~~ ^{у Грчкој} купа се у крај грчкој на обадве стране фронта. Омир је живео девет, можда и свих десет столећа пре Христа, а у ИЛИЈАДИ имамо тек комадић Тројанског рата, а велики комад ината и глужења између Агамемнона и Ахила, са свакојаким грозним и срамним последицама од тога, са познатом чињеницом: да она двојица на две краја Тројанског фронта, прикосе, састају се да би се свађали и један другог ружним именима називали, док Тројански јунак Хектор ^{у Грчкој} ~~тама~~ ^{тама} тамани обе стране и Атрејце и Пелејце. [Нека ствар пропада, нека инат живи! Познајемо то добро и ми други Балканици.] А заљубио се најзад славни "хил човекоубица" по личном расположењу: кад Тројанци убише драгог му Патрокла зареше нож у срце и ~~у~~ ^у Ахилу, онда је јунак ринуо, скочио, дао пуну меру херојства, помогао општу ствар ^{у Грчкој} ~~издавши~~ ^{издавши} пре свега личну освету. Али, с друге стране, има већ у ИЛИЈАДИ трагова демократских навика: договарање, дебате, речи, заједничке одлуке, попуштање пред пометнијим и разложитијим. Акако, прекида Агамемнон понекад сасвим аутократски договарања колектива; али, понекад, како Омир лепо каже, "савија ^{у Грчкој} ~~у~~ он своју душу" пред вишим и бољим. Чак и богови, који ^{у Грчкој} ~~су~~ ^{су} онда ходали по земљи и плели се у све људске ствари, и они излажу пред људима,

образlaжy своје намере. Изузетак чини ³Вез, прави тиранин, али и он понекад осети да зло ^{фага}~~и~~ и биће потиштен и кажан.

Пратимо даљашње борбе у Грчкој, и враћамо се мишљу у почетне дешеније XIX века, у епоху озбиљних устанака на Балкану против силе и тираније отоманске. И сећамо се, ми Срби, да је ³Џорџија прва почела, да је јаче запламтела од Грчке, више херојских жртава дала, лепше песме о устанку оставила, далеко лепше но грчке народне песме истог смисла, али се много ка-
сније од Грчке ослободила; ~~и~~ моћније силе ^{вој}нису прилазиле у помоћ, а и њу су временом балкански инати и гложења стали подривати. ~~И~~ И сећа се чо-
век дивног момента у грчкој историји ^{устанак} ~~и~~ времена: угледан туђинац, независан, богат млад, даровит, бучно славан песник осећа занос и потребу да после слобо-
дарске своје поезије постане стварно војник, ^и борац за слободу подјармљених грчког народа. Бајрон није могао да верује да Грчка, постојбина давно већ републикански уређених земаља и градова, давно навикла да удара против тирана и тираније, давно моћна да се служи мишљу као и оружјем, ^и није могао веровати да две завађене Грчке, источна и западна, неће моћи да се споразумеју и уједи-
не, неће ~~примати~~ из својих сила ударити и раскинути ланац. Бајрон даје у грчки устанак двадесетих година све што је још имао од посела и новца, даје невероватно ^и стрпљење, племените и скупе енергије. И поред свих искушења и разочарања истрајава до краја, војнички и мушки, по лепој енглеској норми, не напушта дужност до смрти. Веровао је у грчки теџиперамент, веровао у силу грчког ума, писао у једном писму са одушевљењем о дивној речи, баш поводом Грчке реченој речи сер Б. Драмонда: "Ко неће да мисли, бигот је; ко не сме да мисли, роб је".

Џорџ Гордон лорд Бајрон рођен је 1788-е у Лондону, далеко врло далеко и од Кефалоније и Вхелије чија је имена тако усрдно изговарао као студент, и исписивао као песник. Живео је Бајрон свега ^{иридесет} ~~и~~ година, и за то кратко време двапут путовао у Грчку, оба пута с планом, са претспремом интелектуалаца и уметника. Први пут је кренуо на ^{иридесет} ~~и~~ кружно путовање не само

земљи Арнаута у коју дотле влада нико није ишао ни резонде ни студије ради. Тим сухим и напорним путем (не се Вајрон) најзад спустити у Грчку. Четиридесет једна година, савладана Албанија, јак песнички дар и немир, вихровит темперамент — које чудо да су стихови за први ^{Богородица} еп ПУТОВАЊЕ ЧАЛІДА ХЕРОЛДА потекли као лава још за прве године путовања. Риме и метар нису од велике правилности, али су од велике даровитости. Ситалац, понесен и ношен млазевима мисли и емоција, клизи преко неправилности као мек, јак талас преко хридина. Тек прва младост, а који утврђени појмови о проблемима херојства и чести; о судбинама народа; о лепоти борби за слободу и достојанство. Не шали се младић са идејама о независности, нити са идејама о сатирању тираније, нити са презирањем свега "нискога на високим ~~показанима~~ ^{показанима} положајима". У оно доба, у она времена класа и привилегија, није Вајрон могао имати према широким слојевима народа однос какав се много касније тек почео мучно израђивати; али је, као и његови ватрени следбеници, такође племићи, Пушкин и Бјермонт, искрено тражио достојанство и правду и над шибанским чергама, а пут слободне мисли пробијао без сваког ^{одлагања} ~~одлагања~~ према Богу или краљу. Зна се за његов стих у којем се усудио преврнути речи Британске химне "Боже спаси краља" — "Боже спаси народ и прокуни краља. И зна се за низове стихова о лорду Елзину који је однео у ^{Енглеску} ~~Енглеску~~ велике количине дивних мраморних фрагмената из Грчке, нарочито за ^{својим} ~~својим~~ да: "Слободна Британија плаћке једну крваву земљу". Добро је знао ^{својим} ~~својим~~ млади Вајрон историју света и савремене политике, и стихови у ЧАЛІД ХЕРОЛДУ прате од смелости од патетике и од сатире.

Напоменуемо да је Вајрон двапут ишао у Грчку. Други пут је стигао тамо зрео човек, тридесет пет година стар, пун знања и искуства, пун славе од поетских победа, пун и разних горчина, можда кајања, можда оних последњих пркоса пред стварима које се више не могу ~~не~~ ^и изменити и поправити, а пред којима охол ^и ~~и~~ тврди карактер неће сам да се измени и поправи. По други пут је Вајрон дошао у Грчку можда већ и доста — не зна писати шта је ^{написано} ~~написано~~ можда доста похарао од живота и рада. Вајронови велики спегови јесу

потреба песника да некако гласно рече и гласно правда борбу сина једне нације
за слободу других нација и других земаља;

Ако човек на дому нема да се бори за слободу,
Нека се бије за слободу народа-суседа.
Нека се сећа славе Грчке и Рима старог —
И прими хитац у главу за ревност своју.

Ти мало мутно мотивисани редови свршавају се с политичким обртом:

У бој за слободу, дакле, где год можеш!
И ако те не убију, не обесе те,
Подариће ти барем племство.

Уосталом, принцип да се брани слобода где било, и где је прилика, аксиоматички је
био правиљан и остао, јер је човечанство још увек свет који загођава угле-
тана, тиранише. Сам тога Британија је била слободна, и Ђајрону је сам остајало да
да је потсећа где је и кад је помагала туђе инвазије. Најам, песник са дубоким
историским и светским немирима не може ни остати регионалан и локалан. А ако је
је тако, онда поезија једва може ронити дубље у борбе политичке, друштвене и кул-
турне него што ^{је речено у} ~~наша~~ прошлост Грчке и Рима и у Ђајроново доба, ^{у садашњини}
Грчке и Италије, ^{садашњини} ~~она~~ у знаку окупација. Да Ђајрон је знао у оригиналу Омира,
Вергилија, Пулчија, Дантеа, видео је Италију, Грчку и Стамбол, и то му је и тре-
бао за његов драмски и херојски темперамент, и ^{за} такву поезију: рика таласа, су-
дар штитова и копља, урлици живих и умирућих, пророчтва, клетве, велике сце-
не и велике речи. То му је требало да би, од времена на време, за десетак дана
исписао до две хиљаде стихова.

Остависмо младог Ђајрона на првом путовању у Грчку, у
Албанији. Ту је куснуо, са задовољством, од свега што је екзотика опасност и
кула храброст, поетична плачка и хероизам. ^{Забележио је у Грчкој} ~~Касније је написао о песми Арнаута~~
хајдука, ~~а~~ најмањих бораша сад код Грка, сад код Турака, сад код сепаратисте
Али паше:

Сви што смо из Парге, разбојници смо,
разбојници смо...

ЧАРЛД ХЕРОЛДУ имало врло живе сцене о ~~нашој~~ ^{нашој} изгледу Арнаута, о обичајима,
песмама и играма њиховим, нарочито о хајдучким ставовима и поступцима њиховим,

Тамбурци, тамбурци! узбунa твоја
срце нам крепи, рат нам обећава.

Хай силиктару! Веч из корина!
Тымбурци! добуј рат обедавај!

И до виђења победници, или никако.

Бажрон је можда имао наговештачку потребу да пре мирних, свечаних станца о Грчкој и сав мало "протамбурија". У Грчку када је прешао, осетио је страпаншак прошлости и садашњости; видео чула и покове турске над класичном земљом мисли и уметности; доживео ^{да узгаја} ~~нако~~ ^у Селзуи газе по ^{Аристотелу} Аристотелу и Бохиу; видео стару Хеладу као пателук и сенџак, као рају ^у робље. Морсо је, мрморно след и ^{инеле, још збоља} ~~стиснутих~~ ^{истоварених} ~~зубов~~ ^{тврђих} ~~устаничке~~ ^{мртве} песме грчке: ~~Дете~~ ^{Дете} ~~паидес~~ ^{паидес} ~~тон~~ ^{тон} ~~Хеленом~~. Међутим, овакве је станце писао о Грчкој у ЧАЈЛД ХЕРОНЛУ:

Дера земљо Грка, минулог поноса тужна слоко.
Бескитна си иако те нема; велика си, иако си пола.
А ко ће сабрати и повести разбијену ти децу,
Ко прекинути робовање и сувише трајно?

Душе слободе!.....

Некад се ¹ Трзвизоулом и његовом четом,
да и² слутити си мог³о несрећу што сада
тамом прекрива⁴ стичке низије зелену лепоту.⁵
Ал сада, не као тада, тридесет тирана да држе ланац,
Сааки клибан је сада господар над тобом!⁶

О робље од рођења до смрти, робље у речи и делу,
о одауђени људи,
За страним оружјем, за помоћу уздихете —

je pucao glas po Britaniji i svoj Evropi: da na grčko bojište odlazi veliki
pesnik ~~Lord Bajron~~ lord Bajron. godine 1823-^{he}, iz ~~Londona~~ Londona, Bajron ^{je} otploviti
po drugi put u Grčku. Pod omenom ^{dalje} ~~čudnih~~ ^{dalje} ~~uvek fatalno odlučnih~~
kao što je iz stacione ^{odstavljeni dot zabijanje} otisao da se u nu nikada više ne vrati, tako je iz Italije
niže, otisao u Grčku da se nikada više ~~u~~ ne vrati. iz juna 23-^{he} godine,
pošto je Bajron stigao u Ke^{sa}faloniiju, imamo stihove pod naslovom Dnevnik u Ke-
faloniiji:

Probudili se mrtvi — zar ja da spavam?
Svet čitav protiv tirana ust'o — zar ja da pužim?
Mrtva je zrela — zar oklenati da možem?
Ne ne dremam ja! od trva mi ležište,
I svaki dan mi jek trube u uhu,
I odjek njegov u srpu.

naravno, doček u Grčkoj bio je vojnički sjajan i žulski topao i zakvalan. Do-
bio je Bajron naobichnu uniformu, mnogo crvenu, i ~~posebno~~ osobito ukrašen plam.
~~Marš~~ ^{Ali} ~~Marš~~ već posle sasvim kratkog vremena zbio je ovaj Britanac čelične vođe i
zmejavitih odlučnosti da ritam pokreta i ^{traka} ~~borbenosti~~ ne stoji ni u kamvoj sraz-
mjeri ni sa njegovom, ni sa ostalim uniformama i kazao je u gorčkoj shali: ^{Na} ~~Na~~ gledam
u svojoj opremi kao mgarac u kazaoj ^{Bajron} ~~koži~~ je bio u Bajronu, pamet ^{je} ~~je~~ bio
u Bajronu, ali ne u revolucionarima oko njega. ^{nešto} ~~nešto~~ nespremno, beskrvno, ^{do} ~~do~~ lu-
dila i noža nesložno. Bajron organizuje sve ~~svu~~ svoje energije: mora
krenuti! ^{ovlači} ~~ovlači~~ novac svoj i engleski, ^{piše} ~~piše~~ na sve ^{agrese} ~~agrese~~ nudi Grcima srazu
službu od ^{svoje} ~~svoje~~ strane, podiže ^{duh} ~~duh~~ traji ^{svet} ~~svet~~ tancike i ^{dogovore} ~~dogovore~~ zavađenih vođa,
i trpi u sebi ^{koliko} ~~koliko~~ nikada ni je trpeo, samo da ne ^{ozna} ~~ozna~~ sumnju i sribu, da ne bi
oslabio stvar. ^{ispisao} ~~ispisao~~ je i ratnu pesmu Suuliotima, koji su mu bili garda i
straža, dirljivo poslušni i odani, ali ^{inače} ~~inače, i oni kao sva Grčka, u stavu ^{ne} ~~ne~~
^{neobuzdanika} ~~neobuzdanika~~ koji ^{živje} ~~živje~~ čekaју odnekud sa strane. Po engleski, Bajron je Suuliotima kazao ~~da~~
da je najlepší ubojni krik: dužnost.~~

U boj sinovi Suulioti!
Na noге i na dužnost!
Jmo je zid, тамо je rov —
Kaj, kaj, Suulioti —
Amo jeđen, тамо nepota,
Na noге, deo i nadužnost.

saстанak i definitivni dogovor za ^{ju} ~~ju~~ odlaže se i zbog ^{ki} ~~ki~~ netra i blata.

Наде, зебње и ревностне бриге,
И силовита кидања бола,
и моћ љубави — ту више учесник нисам;
Само ланце њихове аучем.

Али не тако нити овде,
Нити сада такве мисли да трајају душу!
Слава је овде покров јунака,
Или венац по челу.

Мав, застава и бојиште,
Грчка и Грчка су око мене!
Шпартанец онај на штиту што ће донесен
Слободнији није био.

Прени се! [не Грчка, она је будна.]
Већ ти, душе, у мени;
Сети се где животне крви порекло ти лежи,
И удри ваљано и тачно,

Изгази страсти што главу дижу!
Њушкости, чувај се! равнодушни нек ~~барају~~
Буду ти осмех или срџа
Сваке лепоте.

Младост ако жалиш, немој ни да живи;
Ово је часног умирења земља.
Устај, на бојиште пођи, и тамо
Последњи дах издахни.

Пронађи — чешће се тражи по нађе —
Војнички гроб, најлепши за тебе;
Погледај око себе, изабери место,
И на починак лежи.

Овде и живи
Трагичнију изолуваност није доживео ваљда ни један ~~војник~~ песник, ни један
борач. Никада плах и полетан човек није на себе наложио страшнији мучни
стрпљења и чекања, *ко што је било Хулаас Бајрон у Бриселу, који је, у ово време, на се*
болна отуђеност, не даје се убрзати.
[Ко што је јер предама и усхићењем био дочекан, тако је
са ~~првом~~ горчином и болом био оплакан. Грци су хтели тело ~~Бајрона~~ ^{како} да сахра-
не у Грзејевом храму у Атини. Отаџбина је тражила своје дете. Неко време је
срце из балсамована тела ^{ископуло} лежало у Дисолунгију. Британија је најзад узела све.
Шовио је ~~Бајрон~~ Вајрон на таласима у завичај, под увек истим оменом: да се из-
вега никада више не врати ни у Грчку ни у Италију.

А Грчка се ослободила неколико година касније, уз
велику помоћ са стране: Руси и Британци сатрали су турску флоту. Можда је и то
највећи допринос даје моћ са стране — једи су ратова, једи су Грци
~~и за то~~ *данас* не могу да се уједине да сами говоре што отаџбина тражи.
Мисао Бајрону